

KARDOS SÁNDOR ISTVÁN

A rendőri kisközösségek hatása az egyén korrupciós hajlamára

„Azt mondhatjuk, hogy az ütközetben elpusztított erkölcsi erők fokozatosan helyreállnak és gyakran nyoma sem marad a pusztításnak. Ez leginkább a hadsereg kis egységeit tekintve igaz, a nagyobbakra ritkán áll.”¹

A rendvédelmi szervek jogszerű feladatellátásának egyik fontos feltétele, hogy annak tagjai minden esetben egységesen értelmezzék és hajtsák végre a testület számára meghatározott szabály- és követelményrendszerekben megfogalmazott utasításokat, parancsokat. A rendőrszakmai tevékenység a szervezetet alkotó rendőrök munka- és emberi együttműködése nélkül elképzelhetetlen, mivel a rendőrségi feladat végrehajtásának színvonalát alapvetően befolyásolja a tagok egymás közötti, valamint a tagok által alkotott csoportok közötti viszonyrendszer.

A rendőrség szakmai munkája speciális, jelentősen eltér más szervezetekétől. A rendvédelemre kizárólagosan jellemző szakmai feladat-ellátási „teret” az a körülmény határozza meg, hogy tevékenysége jog- és szakszerű ellátása érdekében a rendőrség a legális erőszak monopóliumát birtokolja.² Ennek keretein belül a rendőri állomány „birtokában van” a szolgálati fegyverrel való ellátottság, valamint az egyéb kényszerítő eszközök (*például bilincs, gázspray*) alkalmazásának lehetősége. Ide kapcsolódik továbbá a rendőrség által ellátott ór-, ügyeleti, készenléti szolgálatok rendszere, valamint a nyomozati jogkörben és az egyéb feladatok végrehajtása során az állampolgárokkal szemben érvényesülő kényszer-, illetve kényszerítő jellegű jogkorlátozó intézkedések rendszere.

A vázolt egyedi jellemzőkkel bíró és speciális szabályozók alapján működő rendőrség – mint katonai jellegű közösség és munkahely – törvényszerűen a szervezetben dolgozók olyan speciális szakmai közösségét hozza létre, amelyek különleges, egyedi hatásokat gyakorolnak az egyénre, és speciális pszichés változásokat generálnak benne.

¹ Carl von Clausewitz: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 236. o.

² Finszter Géza: Módszertani szempontok a rendőrségi korrupció kutatásához. Belügyi Szemle, 2000/11., 3–32. o.

A katonai jellegű szervezetek „erkölcsiségének” kisebb csoportok általi meghatározottságát – a mottóul választott clausewitzi idézet alapján is – elfogadva, jelen tanulmányban a rendőrség vonatkozásában azt vizsgáljuk, hogy a rendészeti feladatellátás során szerveződő és működő rendőrségi kisközösségek milyen hatást gyakorolnak, gyakorolhatnak az egyén erkölcsi értékrendjére és normakövető magatartására. Ezen belül kiemelten értékeljük az egyént a rendőri korrupció elkövetéséhez vezető közösségi hatásokat.

A rendőri kisközösségek meghatározása

A tanulmány címében jelzett „rendőri kisközösség” kifejezést nem az egész rendőrségre, csupán azon belül a rendőri szervezet szűkebb értelemben vett közösségeire, kisebb csoportjaira értelmezzük. A rendőri kisközösségek ebben a vonatkozásban két irányból határozhatók meg. Ezek a kisebb közösségek lehetnek hierarchikus alapon szerveződők, ezek egy kapitányság, egy osztály vagy alosztály személyi állományába tartozó rendőrökből állnak ebben az esetben. A rendőri kisközösségek – ezen túlmenően – szolgálati áganként is meghatározhatók.

A rendőrség a szakmai munkáját ugyanis szakterületenként³ (például közrendvédelem, közlekedésrendészet, bűnügy, határrendészet, igazgatásrendészet, személy- és objektumvédelem stb.) végzi, e szakmai közösségek tevékenységi köre jelentősen eltérő, ennek alapján szakterületi alapon is meghatározhatók a különböző rendőri kisközösségek. A szakterületi csoportosítás alapján az azonos tevékenységet végző közösségek munkája tipizálható.

A rendőrség személyi állománya a leírtak alapján tehát hierarchikus alapon, valamint szakágspecifikusan is csoportokba rendezhető.

A hivatkozott csoportok szervezeten belüli működése eltérő, létszámuk különböző lehet, azok tagjait sokféle kapcsolatrendszer tartja össze, valamint egy rendőr egy időben és egy térben mindkét csoport tagja is lehet, hiszen területi elven és szakmailag is meghatározott egységben dolgozik. A rendőri kisközösség elnevezés nem előzmény nélküli, a katonai szervezetek kisebb csoportjainak szociológiai vizsgálata során már ismert meghatározás.⁴ Ellenkéntben viszont a honvédségnél megfogalmazott kisközösségekkel a rendőrség esetében – noha mindkét szervezet felépítése „hadi jellegű”, hierarchikus, és

³ A rendőrség szolgálati szabályzatáról kiadott 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet 3. § (2) bekezdése.

⁴ Vámosi Zoltán: A katonai kisközösségek. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985

azok tevékenysége a parancsok, utasítások által meghatározott – a rendőrség szervezetén belül a korábbiakban jelzett két megközelítésben is értelmezhető a kisközösségek.

A fogalom meghatározását azért tartottuk fontosnak, mert a jelen vizsgálatban az egyén normakövetését befolyásoló csoporthatásokat nem a teljes rendőri állomány és az egyén viszonyában, hanem a kisebb közösségek, valamint az egyén viszonyában értelmezzük és vizsgáljuk. Álláspontunk szerint a belső kapcsolatok rendszere és azok hatása az egyén normakövetésére a kisebb közösségekben pontosabban értelmezhető.

A vázoltak alapján szerveződő rendészeti kisközösségek – legyen az hierarchikus, vagy szolgálati elven szerveződő közösség – a mindennapi munka során hatással vannak azok tagjaira. Felvetődik a vizsgálat keretében az a kérdés, hogy a kétféle szempont alapján meghatározott kisközösség közül melyik szerepe lehet domináns az egyén normaszegéseire, különös tekintettel a korrupciós jellegű magatartásokra.

A rendőri berkekben általánosan elfogadott az a szakmai vélemény, hogy a rendőri jogsértések, különösen a rendőri korrupció, valamint az azt kiváltó okok – a jelenség általános jellemzőin túlmenően – szolgálati áganként külön is vizsgálhatók.⁵

Ennek oka az, hogy más és más korrupciós lehetősége – és esetenként eltérő korrupciós érdeke – fűződhet egy rendőrnek az ilyen jellegű jogsértések megvalósításához attól függően, hogy milyen szakterületen dolgozik. Kutatások alapján a rendőri korrupcióban a leginkább veszélyeztetett a közterületen szolgálatot teljesítő állomány, valamint jelentős a bűnügyi szakterület érintettsége is.⁶ A megállapítást jelen kutatás keretében tényként fogadjuk el – a jelenséget saját kutatással is igazoltuk⁷ –, ezért a szakterületi csoportok, kisközösségek hatását külön nem értékeljük részleteiben.

A rendőri kisközösség hatását az egyén korrupciós hajlamára általánosságban elemezzük és mutatjuk be, megjegyezve viszont azt a tényt, hogy azon szolgálatoknál, amelyek a korrupciós érintettségben veszélyeztetettek, erősebben mutatkozik, mutatkozhat meg a közvetlen munkahelyi csoport befolyásoló hatása az egyénre.

⁵ Krözsel Károly: Korrupcióellenes közdelem. *Belügyi Szemle*, 2003/9., 62–67. o.

⁶ Sárközi Ferenc: A rendőri korrupció néhány sajátossága. *Belügyi Szemle*, 1999/10., 70–79. o.

⁷ Kardos Sándor István: A rendőri korrupció színterei. *Belügyi Szemle*, 2014/10., 99–112. o.

A „rendőri jellem” sajátosságai

Jelen tanulmány elsődleges vizsgálati szempontja az, hogy katonai jellegű közösségeken belül a rendőrség, illetve a rendőri kisközösség milyen szerepet játszik az egyén esetében a deviáns viselkedési formák megvalósulásai közül a korrupciós jellegű magatartások elkövetésében. A téma vizsgálatnál elsődleges meghatározásunk az, hogy a normakövető magatartás értelmezése a rendőri szervezetek esetében eltér az egyéb szervezetekétől, munkahelyekétől.

A deviáns viselkedésen általában a társadalmi, közösségi normáktól eltérő, ezért a közösség tagjai által negatívan értékelt és ezáltal szankcionált magatartások összességét értjük. Értelmezhetők a devianciák abszolút megközelítés szerint, amely alapján valamennyi általános normaszegés egyértelműen devianciának minősül. A relatív megközelítés alapján – az előzőeken túlmenően – minden közösségnek lehetnek olyan, a belső szabályrendszerek megszegésével megvalósított deviáns magatartásai, amelyek kizárólag a közösségen belül értelmezhetők.⁸

A rendőrség esetében dominánsan jelentkeznek a belső szabályrendszerek megszegésén alapuló – relatív – devianciák. Ennek alapvető oka az, hogy a rendőri szervezet tevékenysége kizárólag a hierarchikus rendszeren alapuló, konkrétan meghatározott és megfogalmazott végrehajtási mechanizmusok révén képzelhető el. Ezek alapján a rendőrségi szervezet működése jelentős mértékben túlszabályozott. A szabályozók lehetnek helyi, területi, vagy országos szintűek, továbbá – ismét utalva a rendőri munka sokszínűségére – szakágspecifikusak. A rendészet kizárólag úgy működik, ha a tevékenységet befolyásoló szabályozókban foglaltak betartása maradéktalanul és fegyelmezetten megtörténik, enélkül elképzelhetetlen a fegyveres szervek eredményes munkavégzése. A rend és a fegyelem fenntartásának igénye fokozott erkölcsi követelményt állít a szervezet tagjai elé. Utóbbi alapján egy rendőr esetében olyan devianciák is jogszerűen szankcionálhatók, amelyek a „civil” életben nem járnak minden esetben elmarasztalással.

A korrupciós jellegű magatartások nem rendőrség-specifikusak, a fegyveres és rendészeti szervekre jellemző normaszegések tipikus színterét adják például a katonai bűncselekmények. E jogsértések bemutatása nem tárgya jelen tanulmánynak, mivel a korrupciós jellegű cselekmények nem tartoznak a katonai bűncselekmények körébe.

⁸ Fekete Sándor: Deviancia és társadalom. Comenius Bt., Pécs, 2011

A katonai bűncselekményeket kizárólag azért értékeljük érintőlegesen, hogy a rendőrségen belüli relatív deviáns magatartások rendszere értelmezhető legyen. A katonai szervezetre jellemző annak specifikus, más szervezetenél, az egyéb munkaviszonyban lévőkénél fel nem lelhető, speciális magatartások a katonai bűncselekmények. Az eljárási szabályrendszer azt „szolgálja”, hogy a büntetőelveteket a katonai szervezetek különleges körülményei között, a másol nem tapasztalt normaszegő magatartások kapcsán is érvényesíteni lehessen.

A katonai jog forrásai elsősorban a státútumtörvények, a rendőrség esetében a rendőrségi törvény⁹, valamint a szolgálati viszonyra vonatkozó jogszabályok, szolgálati szabályzatok, e magatartások szankcionálása révén érvényesülhet a fegyveres szolgálat ellátásához kapcsolt azon büntetőjog-alkotási szándék, hogy a magasabb szolgálatellátási követelmények fenntartásának egyik eszköze a kiemelt mértékű követelmény és szankcionálás.¹⁰

A katonai bűncselekmények rendszere tehát kiválóan érzékelteti, hogy milyen fokozott erkölcsi követelményt állítanak a rendőr elé. A szolgálati rend és fegyelem fenntartását előtérbe helyező rendőri-szakmai közeg specialitása ezáltal különleges személyiségjegyeket is megkövetel a rendészeti közösség tagjaitól.

A fokozott szakmai és erkölcsi kívánalmakon túlmenően a rendőri állományban lévők vonatkozásában egyedi, más szerveknél – például a polgári életben – ismeretlen és nem szükségszerű alkalmazási képességek és készségek is megfogalmazódnak. Ezek – más rendvédelmi, valamint fegyveres szervezetekhez hasonlóan – a meghatározott fizikai és pszichikai adottságokat megkövetelő felvételi rendszerben, valamint a szolgálat fennállása alatt végzett, folyamatos és visszatérő jellegű egészségi, fizikai, pszichikai, lövészet felmérési és alkalmassági ellenőrzésekben öltenek testet.

⁹ A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.)

¹⁰ Példákkal is érzékeltetve a leírtakat: a szolgálatra késve érkező rendőrijárőr a késés mértékétől függetlenül megvalósíthatja a szolgálatban kötelességzegés vétsége katonai bűncselekményt. Ezzel ellentétben egyéb foglalkozásoknál, például a polgári életben ez a magatartás nem lépi túl a munkahelyi fegyelem megszegésének szintjét. Még markánsabb a katonai bűncselekmények elkövetési specialitása a jelentési kötelezettség megszegése vétség esetében. A katonának minősülő rendőr által elmulasztott jelentési kötelezettség – akár már alapesetben is – büntetőeljárás lefolytatását vonhatja maga után, míg a „civil világban” az ilyen jellegű, vagy ehhez hasonló, a munkaviszonyban alá-fölé rendeléségi szintek között megvalósított magatartást a büntetőjog alapesetben nem szankcionálja. Megjegyzést érdemel továbbá, hogy a mulasztásért – a szolgálatra gyakorolt hatás mértékétől függően – büntetői alakzatban is folyhat eljárás a rendőrrel szemben. A leírtak alapján a katonával szemben már a büntetőeljárások megindítása esetén is kiemelt elvárás mutatkozik meg azáltal, hogy a katonai büntetőeljárás keretében olyan normasértő magatartások is büntetőjogi felelősséget vonhatnak maguk után, amelyek a katonai rendszereken kívül egyáltalán nem vagy csak csekély mértékben szankcionáltak.

A leírtak alapján határozottan kijelenthetjük, hogy egy az állományban lévő rendőrnek számtalan egyedi erkölcsi és természetesen szakmai speciális képességgel és készséggel kell bírnia, valamint különleges elvárási rendszereknek kell folyamatosan megfelelnie a hivatásos szolgálati ideje alatt.

A jelzettek elengedhetetlenek, mivel a rendészeti szolgálat szakszerű ellátása közben a rendőr számtalan olyan szituációval találkozik, amely testileg és lelkileg is gyakran átlagon felüli igénybevétellel jár, s ezalatt folyamatosan és maximálisan jog- és szabálykövetőnek kell maradnia úgy, hogy közben naprakész szakmai tudást és jogszabályismeretet is birtokoljon. A megfogalmazottak mellett, azokon túlmenően egy rendőrnek a rendészeti tevékenységhez kapcsolódó technikai és kényszerítő eszközök alkalmazásának képességén keresztül a rendőrségi szakterülethez kapcsolódó, szolgálat-specifikus elméleti, valamint gyakorlati ismeretekkel és képességekkel is bírnia kell.¹¹

A leírtak természetesen nem azt jelentik, hogy a rendőr olyan különleges képességekkel felvértezett személyiség, aki egyedi és pótolhatatlan. A vázolatokkal csupán azt kívántuk érzékeltetni, hogy a rendőri állomány tagja egyedi szakmai közegben, egyedi erkölcsi-fegyelmi követelményrendszerben, különleges képességekkel felruházva speciális és különleges előírásoknak megfelelni köteles személy. E hatások összessége óhatatlanul erős és meghatározó befolyást gyakorol az egyén személyiségére, gondolkodásmódjára, általános világnézetére, a rendőri „közegben élő” személyt érő hatások specialitása megkérdőjelezhetetlen. A szolgálati évek számának emelkedésével ezek a hatások erősödnek, összeadódnak, több évtizedes szolgálati idő alatt jelentősen alakítják át az egyén pszichéjét.

Álláspontunk szerint a rendőri kisközösségeknek az egyén személyiségére gyakorolt hatása kizárólag a leírtak rendszerében értelmezhető, csupán ezen előzmények ismeretében vizsgálható a rendőrségen belül az állomány tagjai között meglévő összetartozás, a csoporton belüli személyi kapcsolatok rendszere.

¹¹ Kovács István: Egy mesterlövész legfontosabb pszichológiai vizsgálatokkal alátámasztott tulajdonsága – egy kreált – emberkereskedelem bűncselekmény esetelemzésén keresztül. *Hadtudományi Szemle*, 2014/1.
http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2014_1/2014_1_alt_kovacs.pdf

A rendőri kisközösség hatása az egyén normakövetésére

Az egyénre vonatkozóan vázolt általános követelményrendszerek, a folyamatosan több területen jelentkező megfelelési kényszer, illetve egyéni megfelelni vágyás a jellem formálásán túlmenően erős köteléket, kötődést alakít ki a rendőrbn az aktuális munkahelyi kisközösségéhez. A rendszerben elhelyezve magát a rendőr saját szerepét jelentősnek érzi, a rá vonatkozó kívánalmaknak történő folyamatos és sikeres megfelelés növeli az önbizalmát, valamint összességében a ragaszkodását a közvetlen szervezeti egységéhez. A rendőri kisközösséghez kötődés vázolt folyamatának hatását jelentősen fokozza, felerősíti az a bizonyított tény, hogy a munkahelyi közösség tagjai esetében tapasztalt összetartás élménye a rendészeti szerveknél, ezen belül a rendőrségnél az egyéb szervezetekhez képest erősebb.

A külvilágtól elzárkózó, azon túl és a felett megjelenő szakmai összetartozás bármely közösség esetében természetes folyamat. A rendőrség esetében ennek mértéke elsősorban azért erősebb, mert a rendőr – magát a jog őreként „felszentelve” – hivatalból elítéli a bűnt, és a bűnt elkövető személyt.

Ezek alapján a rendészeti dolgozó gyakran a teljes külvilágot – részben szakmájából adódóan – bűnösnek láthatja, a külvilágra vonatkozó alapattitűdjében is elzárkózó, a másik „oldal” bűnözői meghatározása révén magát a jog oldalán állónak tekintve alapjában is elutasító lehet az állományba nem tartozó civilek csoportjával.¹² Kutatások igazolják, hogy általában egy másik csoport iránti előítéletek kialakulásával egy időben, azzal párhuzamosan a saját csoportban megerősödnek az önmagukat, csoportjukat dicsőítő, öngazoló attitűdök, a csoporttagok ezzel együtt a másik csoport teljesítményét lebecsülik és gyanakvással szemlélik. Természetesen a csoportközi kapcsolatok minden esetben befolyásolják a csoporton belüli kapcsolatokat is.¹³

A rendészet esetében a jelzett általános összetartozás mértékét az is meghatározza és erősíti, hogy a rendészeti kultúra önmagában is egyértelműen és fokozottan támogatja az összetartást azáltal, hogy biztosítja a kívánt viselkedést és fegyelmet, redukálja az interperszonális konfliktusokat, és így pozitív hatással van a munka stabilitására, erkölcsére és a rendőrök elégedettségére. Ez a kultúrkör önmagának alakítja a rendészet imázsát, prezentálja erőnyeit,

¹² Uo. 1. o.

¹³ Muzaffer Sherif – Carolyn W. Sherif: Csoportközi kapcsolatok kutatása – csoportlélektan. In: Pataki Ferenc (szerk.): Csoportlélektan. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1969, 387–412. o.

domináns értékeit és előnyeit. A rendészet kultúrája egyedi és különleges, jellegzetes elemeiként rendszerint az egymás iránti szolidaritást, a titoktartást, a pragmatizmust és zárkózottságot jelöli meg. A rendészeti kultúra alapja a kölcsönös szolidaritás és kollegialitás intenzív átélése, amely meghatározza a speciális rendészeti tevékenységet.¹⁴

A munkahelyi közeg természetesen a „benne” dolgozó egyénre is hatással van, ily módon az egyén óhatatlanul azonosul az őt körülvevő szakmai csoporttal. Ez a megállapítás a rendőrségen belüli fokozott mértékű összetartozás miatt úgy jelenik meg, hogy a rendőr a saját szakmai közegét, az aktuális rendőri kisközösségét az egyéb csoportoktól izoláltan határozza meg. Az „fellette áll” nemcsak a civil csoportoknak, hanem a szervezeten belüli más egységeknek is. A saját közösségét másoknál magasabban értékelő attitűd megfigyelhető mind a hierarchikusan, mind a szakmai alapon szerveződő kisközösségek vonatkozásában. A szervezeten belül megfogalmazódó effajta elkülönülés a szakterületek közti „gondolati” elkülönülésben érhető tetten, az szinte minden szakterület vonatkozásában jelentkezik, bár annak mértéke különböző lehet. Ezen a téren a rendőri berkekben a rendészeti és bűnügyi szakterület egymástól történő elhatárolódása – évtizedek óta – antagonisztikusnak mondható. A társ rendőri kisközösség értékelése kizárólag virtuálisan létezik, e jelenségnek a szolgálati rendre, a fegyelemre, valamint a szakmai munkára érzékelhető negatív hatása nincs.

A jelzett hatások összessége oda vezet az egyént, hogy a közvetlen kisközösségén keresztül integrálódik a rendőrség egészébe. A közvetlen rendőri egység normáinak elfogadása azért kiemelt jelentőségű a rendészet területén, mert a fegyveres és katonai jellegű közösség működéséhez elengedhetetlen, hogy annak tagjai azonosulni tudjanak a szervezettel, ezáltal annak céljaival, s ez a rendőrség esetében sem képzelhető el másként.¹⁵

A szervezeti azonosulás szerves része a szakmai munka jellemzőinek befogadásán túlmenően a fegyelem és rend elfogadása is, vagyis az egyén általános erkölcsi-fegyelmi értékrendjének kialakulása. Kijelenthető az értékelt csoportthas alapján, hogy a rendőr normakövető vagy normaszegő magatartása is egyértelműen a rendőri kisközösségben alakul ki, annak általános min-

¹⁴ Jozef Balga: A rendészet kultúrája és az etikai kódex. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A rendészet kultúrája – a kulturált rendészet” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2009 <http://www.pecshor.hu/periodika/2009/balga.pdf> [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X.]

¹⁵ Schild Marianna: A katonák motivációját befolyásoló pszichológiai tényezők, különös tekintettel az érzelmeikre. Hadtudományi Szemle, 2014/2. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2014_2/2014_2_tt_schildm.pdf

tájának átvételével. A csoporthatás erőssége révén a szakmai közeg sem tolerálja hosszú időn keresztül a közösségi normákat el nem fogadó személyt.

A szervezeti kötődés kialakulása és fenntartása – a leírtak alapján – nagyrészt automatikus mechanizmusokon alapuló folyamat, de ennek hatásai mégis befolyásolhatók. Ezen a téren a rendőri kisközösség körülményeinek, munka, fegyelmi és egyéb „szokásainak” kialakítása és fenntartása során jelentős feladat és szerep hárul a parancsnoki állományra.

A parancsnok mint motiváló tényező egyfelől a normákban, szabályozókban foglaltak maradéktalan betartatásával, másfelől maradéktalan betartásával – a személyes példamutatással – befolyásolhatja az általa irányított egység aktuális értékrendjét. E tevékenységbe beletartozik az aktuális rendőri kisközösség erkölcsi-fegyelmi helyzetének meghatározása, fenntartása is. A parancsnoki tevékenységek lehetséges feladataival a tárgykör kapcsán a későbbiekben még foglalkozunk.

A vázoltak alapján kijelenthető, hogy a rendőrnek mint egyénnek a szocializációja – vagyis az egyén és az őt körülvevő társas környezet aktív kölcsönös érintkezésén alapuló folyamata – egyedi közegben és körülmények megléte mellett, meghatározott feltételek érvényesülése révén, különleges személyes attitűdökkel megy végbe. A szocializáció keretében minden esetben kifejlődnek egyedi, máshol nem szükséges tulajdonságai, készségei, másrészt elsajátítja a közösségben való részvételhez szükséges és nélkülözhetetlen normákat, értékeket, viselkedési szabályokat.¹⁶

A rendőrség tagjai esetében az általános szocializáció egyedisége következtében, valamint az egyénre vonatkozóan megfogalmazott magasabb szintű erkölcsi-fegyelmi rendszerek révén a normaszegő magatartások elkövetésébe történő „beilleszkedési” folyamata is speciális. Ennek keretében fontos meghatározni, hogy egy katonai, rendőri szervezetnek közösségi, kollektív fegyelme van, amely alapvetően a tagok erkölcsi-fegyelmi helyzetétől függ. Ez a kollektív fegyelem viszont nem egyenlő az egyes személyek fegyelmének számtani összegével. A közösségi fegyelem ugyanis minden esetben az adott közösség olyan erkölcs-politikai és társadalmi-pszichológiai jellemzőinek az összessége, amelyek meghatározzák a törvények és szabályok – a rendőrség esetében a belső rendészeti szabályzatok és utasítások –, azaz a jogi és erkölcsi normák általi közösségi magatartás színvonalát.¹⁷

¹⁶ Andorka Rudolf: A társadalmi beilleszkedési zavarok értelmezési keretei. Társadalmi beilleszkedések Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986, 576–572. o.

¹⁷ Uo. 2. o.

A leírtak alapján kijelenthetjük, hogy a bemutatott speciális rendészeti közegekben az egyén normakövetési attitűdje szempontjából dominál – az egyéb munkahelyekhez képest sokkal nagyobb befolyással van jelen – az egyént körülvevő szakmai kisközösség általános erkölcsi-fegyelmi színvonala és az e téren megmutatkozó követelményrendszere. A rendőri kisközösség akár hierarchikus elven, akár a rendőrség szolgálati ágainak megfelelően jön létre, az egyén esetében a normaszegésekbe történő „beilleszkedési folyamat” a rendőrségen belül egyedi vonásokat mutat.

A normaszegő magatartás, valamint a korrupciós jellegű cselekmények elkövetése természetesen a rendészeti szerveken belül nem törvényszerű, de megvalósulása esetén a rendőrség vonatkozásában egyértelműen tipizálható.

A folyamatban fontos meghatározó tényező a korrupció értékelése szempontjából az egyénnek – a rendőrnek – a normaszegésre való saját hajlama. A hajlam részben a felvételi eljárási rendszer keretében, részben a már említett időszakos pszichikai alkalmassági vizsgálatok során szűrhető¹⁸, de a devianciára való egyéni hajlam felfedésének meghatározó eleme a parancsnoki ellenőrző, megelőző tevékenység is.

A rendőrök által elkövetett normaszegések gyűjteménye bőséges, a kisebb súlyú eseti fegyelemsértésektől kezdve a szándékosan, akár szervezeten elkövetett korrupciós jellegű magatartásokig. Tanulmányunkban – tekintettel a területi korlátokra – kizárólag a rendőri korrupciós jellegű cselekmények kapcsán mutatjuk be az egyén és a közösség hatását a jogsértés elkövetésébe történő integrálódás kapcsán.

A rendőri korrupciós cselekmények elkövetését a már említett egyéni hajlamon túlmenően három tényező határozza meg:

- a) a tapasztaltabb kollégák szocializációs szerepe;
- b) felsőbb tiltó utasítás hiánya a militáris szervezetekre jellemző sajátos viselkedépszichológiával egyesülve;
- c) a kényszerintézkedésre feljogosított szervezet korrupciójára fokozottan nyitott és elfogadó civil szféra¹⁹.

A rendőri kisközösség hatását az egyén korrupciós magatartására az idősebb, vagyis a több szolgálati időt maguk mögött tudó kollégák szocializációs hatása irányából értelmezve szemléltethetjük legjobban. Az egyén korrupciós

¹⁸ A rendőrségi felvételi eljárás, valamint pszichológiai szűrővizsgálatok rendszere nem tárgya jelen kutatásunknak.

¹⁹ Grecsó Imre – Lehner György: Hivatásos határőrizet – terjedő korrupció. Belügyi Szemle, 1998/10., 111. o.

hajlandóságán túlmenően ugyanis gyakran a szolgálati hely idősebb, tapasztaltabb munkatársai is elősegíthetik a jogsértésbe történő integrálódást azzal, amikor azt sugallják, hogy a való élet az ilyen, nem minden úgy zajlik és történik, ahogy azt az iskolában tanítják. A katonai jellegű szervezeteken belül az erős mintakövető magatartási és csoportnormák hatására a közösségbe újonnan bekerülő kolléga alkalmazkodása más munkahelyekhez képest gyorsabb lehet, s ezzel együtt meghatározóbb mértékben hat rá a munkahelyi közeg, ez igaz a korrupció esetleges elfogadására is.

Ez a helyzet esetenként egyéni lelki ellentmondásokhoz is vezethet a rendőri korrupció belülről – a szervezeti egységen belülről – történő megtapasztalása során. Az „új” kollégák többségében a korrupciós jellegű cselekményekkel történő első találkozások, az első ilyen jellegű tapasztalások elítélése mellett párhuzamosan lehet jelen ennek a „rossz dolognak” a szervezet struktúrájában történő egyidejű elfogadása is.

A korábban elemzett adatok alapján az olyan zárt közösségekben, mint az igazságszolgáltatás szervei – s ezeken belül is a rendőrség –, a közösség mintájának követésén túlmenően nem elhanyagolható mértékben segíti elő a korrupció elfogadását, az elkövetésben való közreműködési szándék kialakulását, hogy a rendőrök az őket körülvevő „civil” világot – a korábban részletezettek szerint – idegennek, ellenségesnek tekintik, ezáltal elutasítón, zártan viselkednek vele.

Álláspontunk szerint a két tényező közül a közösség, vagyis a rendőrt körülvevő szolgálati közeg szerepe a meghatározó. Ennek alapján, amennyiben a normaszegésre hajlamos rendőr normakövető közegbe kerül, ahol a jogsértések elkövetése nem gyakorlat, ott a szolgálati feladatot ellátva a közösség szabályainak követőjévé válva a saját „hajlamainál” kisebb mértékben valósít meg normaszegést. A „tétel” ellenkezője is igaz természetesen. Abban az esetben tehát, ha normakövető rendőr olyan rendőri kisközösségbe kerül, ahol a normaszegések, jogsértések elkövetése elfogadott, gyakorlat szintjén van jelen, akkor idővel a közösség hatására az egyén „integrálódik a normaszegésekbe”, saját erkölcsi rendjét feladja.

Ha erre nem képes, illetve nem hajlandó, akkor esetleg kilép a közegből, például más szolgálati helyre kéri magát. A jogsértések elfogadása vagy a jogsértések miatt a rendőri kisközösség elhagyása minden esetben az egyén egyéni értékrendjének erősségén alapul. Az erős közösségi hatás alapján viszont gyakran saját erkölcsi értékrendjének határáig, vagy akár azon túl is képes „elmenni” a rendőr, míg megfogalmazódik benne egy-egy jogsértés kapcsán annak elítélése.

A szolgálati közösség által vallott erkölcsi normarendszer tehát hatással van az egyén által megvalósított valamennyi normaszegésre, így természetesen a korrupciós jellegű magatartásokra is. Ennek erős hatását tovább fokozhatja az azonos szolgálati helyen dolgozók közötti összetartozás egyik speciális formája, amikor a rendőrök rosszul értelmezik a közösségbe tartozást, illetve annak összetartását.

A helytelenül megfogalmazott úgynevezett „betyárbecsület” a normaszegések terén abban valósul meg, hogy a kollégák nagyon jelentős mértékben képesek tolerálni egymás jogsértéseit, ami ugyancsak visszavehető a nagyon erős csoporthatásra. Kollégáik bünei iránt a rendőrök esetenként a végletekig képesek toleranciát tanúsítani, a legnagyobb súlyú cselekményeket is hajlandók bocsánatos bűnként, eseti botlásként értékelni.

E rosszul felfogott összetartozás alapján értelmezhető a rendőri korrupciós jellegű magatartásokba bevezetés folyamata is. Az egyén korrupció irányába fordítása téren nem általánosan bevett gyakorlat, de tapasztalt, és létező jelenség a rendőri állomány körében az újonnan egy adott egységhez kerülő kolléga „bevezetése” a korrupcióba.

A gyakorlatban ez annyit tesz, hogy a rutinosabb kollégák vezetésével, irányításával kisebb, még kimagyarázható korrupciós cselekményekben történő részvétellel „próbálják ki” az új kollégát, vagy csupán annyi történik, hogy az új kolléga jelenlétében és tudtával valósítják meg az ilyen jellegű bűncselekményeket. Ha az illető a jogsértést nem jelenti, vagy az abban való közreműködést elfogadja, akkor egyre jelentősebb mértékben vonják be őt ezekbe a cselekményekbe. A folyamatban mutatkozik meg az, hogy hol van, hol lehet a korrupcióval „ismerekedő” kolléga egyéni toleranciahatára.

Ha a beavatandó kolléga már az első közös korrupciós jellegű magatartásnál jelzi a rosszállását, esetleg jelentést tesz parancsnokainak, akkor a szolgálati helyen rutinosabbnak számító „öreg rókák” kiközösítik, a vezetők előtt mondvacsinált okokkal lejárattják. Összességében azt a látszatot keltik a parancsnokoknál, hogy az illetővel nem lehet dolgozni, vagyis minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy a kollégájuk kikerüljön a soraikból.

Meghatározható tehát a leírtak alapján, hogy az adott „rendőri kisközösségben” a korrupcióról általában kialakult, kialakított és elfogadott gondolkodás jelentős mértékben alakítja az egyén (rendőr) korrupció irányába fordulását. Minden közösségnek jelentős fokú személyiségformáló, irányító és nevelő funkciója van, ennek hatása a közös szolgálat ellátása révén, a fokozott mértékű bajtársiasság hatására jelentősen felerősödhet rendőrségi közegben. Nem megkerülhető ezen kívül az egyén korrupciós cselekmények irá-

nyába fordulása terén – a már szintén említett – a civil szféra hatása sem, amely általában toleráns és elfogadó a kényszerintézkedésre feljogosított szervezet korrupciója kapcsán.

Ennek az elfogadásnak szerves része, hogy az állampolgárok az ilyen jellegű cselekmények tudomásul vétele körében – igaz, csak tapasztalati úton, de – általában tisztában vannak azzal, milyen rendőri tevékenységeknél, intézkedésnél milyen jogtalan előny szerezhető, vagyis általában melyek a rendőri korrupció megvalósulásának körülményei és lehetőségei. Ismerik azt is, hogy egy rendőr korrumpálásához – függően a korrupció mértékétől – mekkora megvesztegetési összeg párosul, vagyis minek „mennyi az ára”. A civil szféra rendőrré gyakorolt hatása – bár kisebb mértékben érvényesül, mint a szolgálati közeg befolyása – jelentősen fokozhatja a rendőrré nehezedő kollegiális korrupciós „nyomást”. A jelzett két hatás tehát együtt, egy időben van jelen.

A leírtak ismeretében elengedhetetlen, hogy ismét néhány gondolatot fogalmazzunk meg a már érintőlegesen értékelt parancsnoki tevékenységről. A korrupció elleni vezetői fellépés esetenként eredménytelen lehet, ha az kizárólag a vezetői példamutatásban, az állomány normakövető magatartásának megkövetelésében, valamint a parancsnoki ellenőrző tevékenységben merül ki, és a tanulmányban értékelt hatások nem kapnak kellő hangsúlyt.

A rendőri parancsnokok, vezetők meghatározó feladata kell hogy legyen a szervezeti szakmai és egyéb célok, követelmények teljesítése, teljesülése. Ennek érdekében neki kell kiadnia a munkavégzéshez szükséges parancsokat, és ezek végrehajtását ellenőriznie kell, de a napi működés feltételeinek megteremtésén túlmenően egy jó parancsnok figyelemmel kíséri egyebek között a beosztottai előmenetelét, továbbképzését, általános szakmai fejlődését. A parancsnok szakmai tevékenységét támogató, emellett az érzelmi alapon is megerősített közösség kialakítására irányuló célok csak akkor valósulhatnak meg, ha a parancsnok szakmailag és emberileg példaértékű és követésre méltó, és ez a mindennapokban, a szakmai és magánéletben is tükröződik.²⁰

Természetesen fontos összetevője a „parancsnoki létnek” az is, hogy egy vezetőnek ismernie kell az általa irányított rendőri kisközösség szerepét az egyén normakövetési hajlamára, különösen a korrupciós hajlamra gyakorolt hatását, befolyását. Az állományát ismerő parancsnokként minden vezetőnek tisztában kell lennie azzal is, hogy az általa irányított rendőri kisközösségben

²⁰ Kolossa László: Az ösztönzés lehetőségei alegység szinten II. Hadtudományi Szemle, Budapest, 2008/1. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2008/2008_1/2008_1_tt_kolossa_laszlo_53_59.pdf

ki az, vagy kik azok a beosztottak, akik a normaszegések, és elsősorban a korrupciós jellegű magatartások terén hangadók, vagy általában meghatározó egyéniségek. E személyek közösségből történő „kizárása” lehet egy olyan irány a korrupció megelőzésében, ami eddig a rendőri berkeken belül nem kapott minden esetben meghatározó hangsúlyt.

A korrupciós cselekedetek megvalósulási lehetőségeinek szűkítése több úton érhető el. Korrupciós jellegű normaszegés felfedése esetén minden esetben vizsgálni kell, milyen esetleges munkaszervezési hiányosságok vagy egyéb munkahelyi körülmények és csoporthatások segítették elő a korrupció elkövetését, ennek felfedése után vezetői intézkedések szükségesek.

Fontos teendő ezen esetekben az állomány rotációs jellegű folyamatos cseréje a szolgálati feladatok végrehajtása során, ez az esetleges személyi összefonódások korlátozásával, a korrupcióra hajlamos rendőri kisközösségek megbontásával visszaszoríthatja a korrupció állományon belüli elterjedését. Ez a tevékenység az egyén és az őt körülvevő rendőri kisközösség viszonyrendszerének ismerete nélkül nem végezhető eredményesen.

Álláspontunk szerint a parancsnoki munka hatékonysága érdekében az egyén és a közösség hatásainak pontos megismerése alapkérdés, mivel ez megalapozhatja a korrupciót megelőző tevékenységet is. A csoporton belüli viselkedési formák és elsősorban a normaszegést megvalósító attitűd kialakulási folyamatának ismerete véleményünk szerint bizonyos esetekben nagyobb jelentőséggel is befolyásolhatja pozitív irányba a korrupció elleni harcot, valamint az állomány erkölcsi-fegyelmi helyzetének javulását, mint a jogszabályi szankciók.

Mindezekre tekintettel valamennyi rendőri parancsnoknak – bármilyen vezetési stílust és vezetési modellt alkalmazzon is – fokozott és kiemelt figyelmet kell fordítania az általa irányított rendőri kisközösség erkölcsi normarendszerére, valamint a közösségi normák egyénre gyakorolt hatásaira. Különösen igaz ez napjainkban a rendőri korrupcióra.

Összegzés

A rendőri kisközösségek – a hierarchikus és szakmai alapon szerveződő csoportok – a rendőri szocializáció fő színterei, a közösség hatása az egyén normakövető magatartására ebben a közegben értelmezhető leginkább. A két közösségtípus közül a szolgálati alapon szerveződő egyes meghatározott szolgálati kisközösségekben a korrupciós jellegű cselekmények megjelenési

gyakorisága bizonyíthatóan nagyobb, e tény az egyén esetleges korrupciós irányultságát is negatív irányba befolyásolhatja. A szakterületi csoporthatásokat külön nem vizsgáltuk, a rendőri közösség által az egyénre gyakorolt hatásokat általánosságokban értelmeztük a rendőri korrupció megvalósulása szempontjából.

A rendőr egyénként erősen kötődik a szervezethez a számára meghatározott fokozott szakmai és egyéb folyamatos követelmény-, megfelelési rendszeren keresztül, ez a kötődés egyéb munkahelyek esetében ismeretlen mértékű lehet. Fokozza az egyén szervezethez kötődésének mértékét, hogy a rendészeti szervek, de különösen a rendőrség rendszerében a rendőri közösségek összetartozása bizonyíthatóan nagyon erős. A szervezeten kívüli világot a rendőrök gyakran kívülállónak, idegennek, ellenszenvesnek tekintetik, magukat attól elhatárolva, magasabb értékrendüként határozzák meg. A csoportok elkülönülésének élménye a szervezeten belül is megfigyelhető.

E tényezők összessége oda vezet, hogy a rendőrben erős az őt körülvevő közvetlen csoport normarendszerének elfogadása, az egyén a közösség tekintetében jelentős mértékben elfogadó, ez kihat a korrupciós jellegű rendőri magatartásokra is. A rendőr esetenként az őt körülvevő kisközösség tagjai által elkövetett korrupciót bocsánatos, elfogadható magatartásnak értékelheti. Ehhez jelentős mértékben hozzájárul a rendőri közösségek összetartozás-élménye terén rosszul értelmezett „betyárbecsület”, valamint egymás rosszul értelmezett védelme.

A rendőr normakövetésre vagy normaszegésre meglévő egyéni hajlamát tehát minden esetben befolyásolja az őt körülvevő kollegiális csoport. Az átlag feletti erős csoporthatás következtében a rendőri kisközösség általános erkölcsi-fegyelmi helyzete igen jelentős mértékben határozza meg az egyén értékrendjét, e tény igaz a korrupciós jellegű magatartásokra.

Az erős csoporthatáson túlmenően további befolyásoló tényező a rendőri korrupció egyéni elfogadása szempontjából az a tény, hogy a „civil” társadalom gyakran elnézi az erőszakos szervezetek korrupcióját. Ennek befolyásoló hatása – jelenléte ellenére is – kisebb mértékű, mint a közvetlen szakmai közeg szerepe.

A parancsnoki állománynak a korrupció elleni tevékenysége során az ellenőrző, nevelő szakmai munka mellett minden esetben tisztában kell lennie a rendőri kisközösségek hatásával az egyén normakövetésére, különös tekintettel a korrupciós jellegű magatartásokra. Ezen ismeretek hiányában a rendőri korrupciót megelőző, feltáró vezetői tevékenység hatékonysága kisebb mértékű lehet, mint a közösségi hatások megfelelő értelmezése esetén.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andorka Rudolf:** A társadalmi beilleszkedési zavarok értelmezési keretei. Társadalmi beilleszkedések Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986
- Clausewitz, Carl von:** A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013
- Fekete Sándor:** Deviancia és társadalom. Comenius Bt., Pécs, 2011
- Finszter Géza:** Módszertani szempontok a rendőrségi korrupció kutatásához. *Belügyi Szemle*, 2000/11.
- Grecsó Imre – Lehner György:** Hivatásos határőrizet – terjedő korrupció. *Belügyi Szemle*, 1998/10.
- Kardos Sándor István:** A rendőri korrupció szinterei. *Belügyi Szemle*, 2014/10.
- Kiss Géza – Fogarasi Mihály:** Általános személyiség- és szociálpszichológiai szöveggyűjtemény. BM Könyvkiadó, Budapest, 1994
- Kiss Géza – Fogarasi Mihály:** Kriminálpszichológiai szöveggyűjtemény II. kötet. BM Kiadó, Budapest, 1994
- Kolossa László:** Az ösztönzés lehetőségei alegységszinten II. *Hadtudományi Szemle*, 2008/1.
- Kovács István:** Egy mesterlövész legfontosabb pszichológiai vizsgálatokkal alátámasztott tulajdonsága – egy kreált – emberkereskedelem bűncselekmény esetelemzésén keresztül. *Hadtudományi Szemle*, 2014/1.
- Krózsel Károly:** Korrupcióellenes közdelem. *Belügyi Szemle*, 2003/9.
- Popper Péter:** A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970
- Popper Péter:** Belső utakon. Relaxa Kft., Budapest, 1991
- Sárközi Ferenc:** A rendőri korrupció néhány sajátossága. *Belügyi Szemle*, Budapest, 1999/10.
- Schild Marianna:** A katonák motivációját befolyásoló pszichológiai tényezők, különös tekintettel az érzelmekre. *Hadtudományi Szemle*, 2014/2.
- Vámosi Zoltán:** A katonai kisközösségek. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985